

3 Kända ombyggnader, förändringar och underhållsarbeten

3.1 Källor och litteratur

Lundgren, Bo, Låssa kyrka, *Upplands kyrkor V*, Uppsala 1955

Tuulse, Armin, *Sveriges kyrkor, band VII*. Häfte 1, Stockholm 1956

Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län

Handläggarkivet, Stockholms läns museum

Prenzlau-Enander, Gabriele, *Upplands-Bro, Kulturhistoriska miljöer*, Uddevalla 1991

3.2 Kronologisk förteckning

Årtal	Händelse	Källa
1100-talets slut eller 1200-talets början	Den nuvarande kyrkans centrala parti uppförs. Kyrkan består av nuvarande långhusets västra del fram till mitten av pilastrarna mellan andra och tredje valvet från öster. Till långhuset ansluter sig ett smalare absidkor. Ingången till kyrkan ligger i söder och utgörs av den nuvarande dörröppningen mellan långhuset och sakristian.	Upplands kyrkor V
1200-talets andra hälft	Dopfunten tillkommer.	Upplands kyrkor V
1300-talet	Koret välvs.	Sveriges kyrkor
1400-talets andra hälft	Vapenhus uppförs (nuvarande sakristian).	Upplands kyrkor V
1400-talets mitt	De två västligaste tegelvalven tillkommer.	Sveriges kyrkor
1600-talet	Västra portalen tillkommer.	Sveriges kyrkor
1695-97	Omfattande ombyggnad. Det medeltida koret rivs och långhuset förlängs med en travé åt öster. Till långhuset fogades i öster ett gravkor för familjen Posse. Kyrkan förses med en ingång i väster, som dekorerades med vapen i sten (familjen Posse). Kyrkans första bänkinredning anskaffas. Spåntak omtalas. Dörröppning mellan långhus och torn tillkommer.	Upplands kyrkor V
1699	En klockstapel omtalas för första gången.	Upplands kyrkor V
1600-talets slut	Långhusets östra valv uppförs. Vapenhuset inrättas till sakristia. Den yttre dörröppningen byggs om till en fönsteröppning.	Sveriges kyrkor

	Vid denna tid rivs troligen den ursprungliga sakristian.	
1700-talets början	Ingången i kyrkogårdens nordöstra hörn iordningställs. Inre delar av putsat tegel, härstammar troligen från en reparation i slutet av 1700-talet eller 1831.	Upplands kyrkor V
1706	Altaruppsatsen, predikstolen och läktaren tillkommer. Äldre bänkinredning kompletteras.	Upplands kyrkor V
1710	Kyrkans ruttna trägolv ersätts med golv av tegel.	Sveriges kyrkor
1712	Läktaren målas. Sakristians golv av tegel omtalas. En vinkällare anläggs under sakristians golv.	Upplands kyrkor V
1713	Kyrkogården uppges vara ”stängd” med ett träplank.	Sveriges kyrkor
1716	Kyrkogården förses med en ny port (på västra sidan.)	Upplands kyrkor V
1748-51	Äldre bänkinredning repareras.	Upplands kyrkor V
1752	Kyrkan får en ny klockstapel.	Upplands kyrkor V
1744	En del av en stenmur kommer till stånd.	Sveriges kyrkor
1748	De två fönstren åt norr tillkommer.	Sveriges kyrkor
1749	Läktaren får nya stödjestolpar.	Upplands kyrkor V
1773	Den större samt mindre klockan omgjuts av de två äldre.	Upplands kyrkor V
1775	För första gången omtalas rappning av kyrkan.	Sveriges kyrkor
1778	Kyrkans tak stryks med rödfärg och vitriol.	Sveriges kyrkor
1784	Predikstolen renoveras.	Upplands kyrkor V
1785	Kyrkans första orgel tillkommer, ett positiv på fyra stämmor.	Upplands kyrkor V
1788	Predikstolen renoveras.	Upplands kyrkor V
1808	Pulpeten med duvan görs om.	Upplands kyrkor V
1817	Läktaren höjs något.	Upplands kyrkor V
1823-1831	Bogårdsmuren uppförs av sprängd och vald gråsten utan murbruk.	Upplands kyrkor V
1830	Klockstapeln rivs (troligtvis) och istället uppförs ett torn av sten. Ritning till nytt torn utarbetades av J. Carlberg, Stockholm. I anslutning till tornbygget renoveras hela kyrkan. Fönsteröppningar förstörades och taket får sitt nuvarande utseende. Posseska gravkoret förlorar sin självständiga tornhuv och får sitt valmade sadeltak.	Upplands kyrkor V Sveriges kyrkor

	I samband med att tornet tillkommer flyttas den äldre omfattningen av sandsten samt dess dörrar till det nya tornets ytterringång. Takfoten inkläds med svarttjärade profilerade lister.	
1834	Fönstren får sin nuvarande form i samband med en reparation. Samtidigt tas det västligaste nordfönstret upp. De två norra fönstren får sina karmar.	Sveriges kyrkor
1836-37	Kyrkan förses med nytt tak, samt torn. I samband med detta förenas det Posseska gravkoret med kyrkans kor och förlorar därigenom sin tidigare exteriör med kupol och lanternin. Större fönsteröppningar tas upp.	Upplands kyrkor V
1838-40	Trädplantering runt kyrkogården.	Sveriges kyrkor
1840	Tornarbetet avslutas.	Upplands kyrkor V
1800-talets mitt	Ett gravkor uppförs av majoren greve Klas Robert Sparre.	Sveriges kyrkor
1857	Korset på lanterninhuvun blåser ner och ersätts med ett nytt.	Sveriges kyrkor
1859	Kyrkogårdens nordöstra ingång; taket av järnplåt och järngrindarna tillkommer.	Upplands kyrkor V
1860	Nummertavlan sätts ihop av två äldre tavlor, den ena skänkt 1773, den andra 1790.	Upplands kyrkor V
1877	Kyrkan förses med två kaloriferer.	Sveriges kyrkor
1880-tal	Kyrkogården utvidgas och kyrkogårdens nuvarande nordvästra ingång tillkommer.	Upplands kyrkor V
1886	Kyrkan förses med en ny orgel.	Upplands kyrkor V
1888	Interiör restaurering utförs under ledning av professor M. Isaeus och efter ritningar av arkitekt Agi Lindegren. Bröstningsmuren mellan gravkor och långhus rivs och gravkoret förenas med kyrkan. Vid samma tillfälle får sprången på de medeltida valvpilastrarna (utom två i hörnen mot västra muren) ifyllningar av murbruk för att de ska efterlikna dem i långhuset östliga travé. Triumfbågen målas med schablonmönster. Öppna bänkar insätts. Läktaren byggs om. Äldre bänkinredning ersätts med öppna bänkar. Nytt golv av trä i bänkkvarteren, plansten i gången och i koret. Takbeklädningen av svarttjärad järnplåt tillkommer. Altaret och altaruppsatsen flyttas till sin nuvarande plats. Altarringen tillkommer. Kyrkans två kaloriferer ersätts med en järnkamin. Predikstolen renoveras och förses med fot och uppgång och flyttas till sin nuvarande plats.	Upplands kyrkor V Sveriges kyrkor
1800-talets andra hälft	Ett gravkor uppförs för familjen Tauvon vid kyrkogårdens södra mur.	Sveriges kyrkor
1945-46	Kyrkan restaureras under ledning av arkitekt Sven A. Söderholm med G. Lindström och T. Hjelm som konservator. 1800-tals bänkarna tas bort och ersätts med nuvarande slutna bänkar.	Upplands kyrkor V

	<p>Predikstolens ursprungliga färger tas fram.</p> <p>De två norra fönstrens innanfönster med blyspröjsar och antikglas samt fönsterbänkar av huggen sandsten tillkommer.</p> <p>Dörr till sakristian restaureras.</p> <p>Svängdörrarna tillkommer vid dörröppningen mellan långhus och torn.</p> <p>Golvet av trä i bänkkvarteren, plansten i gången och koret läggs om.</p> <p>Väggar och valv vitkalkas. Triumfbågens dekoration från 1888 målas över.</p> <p>Nedgången till gravvalvet stängs.</p> <p>Altare och altaruppsats renoveras. Läktaren byggs om och de ursprungliga färgerna tas fram. Dopfunten flyttas till ett doprum, som inretts till vänster innanför dörren.</p> <p>Nuvarande orgeln byggs av Åkerman & Lund, Stockholm. Av den äldre orgeln från 1886 bevaras sex stämmor samt fasaden med förgyllda ornament och gråmålade lister. Vid ombyggnaden flyttas spelbordet från orgelhusets norra till dess södra sida.</p> <p>Eluppvärmningsanordning installeras och järnaminen avlägsnas.</p> <p>Sakristians takbeklädnad av spån samt roderformade vindskivor tillkommer.</p>	Sveriges kyrkor
1965	”Vissa renoveringsarbeten”.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län
1974	Renovering av kyrkogården.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län
1975	Yttre restaurering. Omålning av tak, putslagningar mm.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län
1985 (?)	Ny belysning på kyrkogården.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län
1986	Yttre renovering av kyrkan samt Tauvonska gravkapellet efter arbetshandlingar upprättade av Jerk Alton arkitektkontor AB.	Handläggarkivet, Stockholms läns museum
	Putslagningar, avfärgning av fasader, ommålning av tak, fönster och port.	
	Öppning av kyrkogårdsmuren.	

1988	Ny ekonomibyggnad.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län
1996	Tjärning av sakristians spåntak.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län
2000	Ommålning av plåttak.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län
2002	Putsrenovering med total nedknackning av puts på torn och sakristia. Partiell nedknackning av puts på långhus och kordel. I samband med detta genomförs en byggnadsarkeologisk undersökning.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län
2006	Konserveringsarbeten på fast inredning och inventarier; altaruppsats, predikstol, begravningsvapen samt orgelläktare.	Handläggarkivet, Länsstyrelsen i Stockholms län